

Pěšky do středověku

Jak se zkoumá historie na vlastní kůži a co vlastně víme o víře našich předků? To nám poví Ivan Foletti, který je docentem Centra raně středověkých studií na Masarykově univerzitě v Brně. A jestli vás teď napadlo, že přeskóčíte článek, to byste udělali velkou chybu, protože se vsadím, že po jeho přečtení budete mít chuť nazout boty a vydat se k nějakému vzdálenému cíli.

CO JE TO TEN RANÝ STŘEDOVĚK?

My historici jsme se domluvili, že tak budeme říkat době, která nemusí být všude stejná. Ital by řekl, že od od 3. do 10. století, ale Čech by oponoval, že 9.–12. století. U nás v Centru raně středověkých studií ale začíná raný středověk Konstantinem, tedy začátkem 4. století.

Ivan Foletti během rozhovoru

JAK SLAVILI SVÁTKY TEHDEJŠÍ KŘESŤANÉ?

Máme strašně málo důkazů o tom, co lid tehdy dělal nebo co si myslel. Známe pouze to, co si myslely elity, protože ty psaly. Co dělá lid, většinou víme z toho, co ty píší elity těm „dole“ vytýkají. Například tehdy měli lidé ve zvyku slavit narozeniny světců v kostelích nějakým hodokvasem, který se mohl mírně zvrhnout. A my víme, že se proti tomu psalo a vyzývalo se, aby se narozeniny světců stávaly spíš duchovní záležitostí. Řekl bych, že často lidová tvořivost

vedla k jistým šilenostem. Když Cyril a Metoděj přichází na Velkou Moravu, také docela koukají, jaké tady máme lidové zvyky. Mezi lidovou kulturou a tehdy se rodícím křesťanstvím je všude docela slušné napětí. Mezi prostým lidem a těmi, kteří kážou, jak by to mělo být.

A CO VÁNOCE?

Je zvláštní, že o tom, jak se tehdy slavily Vánoce, víme strašně málo. O Velikonocích známe každý detail, ale Vánoce byly podružnější svátek. Samozřejmě vtělení mělo v křesťanství velkou váhu, ale nebylo to tehdy nic výjimečného. Tenkrát každý druhý bůh chodil po zemi, Mitra, Dionýsos, Jupiter, ten dokonce opakovaně, protože jak viděl hezkou holku, tak šup a už byl tady.

Víme jistě, že už tehdy se Vánoce slavily v době zimního slunovratu. Samozřejmě bez stromečku a bez betlému, který známe až z roku 1223 a souvisí se sv. Františkem z Assisi. Oslavy byly zaměřeny především na vidění Boha, na jeho příchod na zem.

Zajímavý a důležitý památník, který se týká Vánoc, je z pátého století a nachází se v Římě v kostele Santa Maria Maggiore. Je to cyklus Kristova dětství, kde je vyobrazeno zvěstování, příchod tří králů, obětování v chrámě a útěk do Egypta atd. Narození tam není. Co se týká vyobrazení jesliček, ty nacházíme na starých sarkofázích, a spíš tedy odkazovaly na duchovní smrt (a vzkříšení). Vypadaly jako taková krabička, čímž připomínaly sarkofág a upozorňovaly na to, že Ježíš svým narozením směřoval k utrpení, ale také, že smrtí to nekončí.

VÁNOCE TEDY NEBYLY TAK DŮLEŽITÉ JAKO DNES?

Důležitější byly Velikonoce, kdy připomínáme Boha, který se obětuje, toho, který se dává z vlastní vůle zabít a který je zároveň i člověkem. To je ta novinka a radikálnost křesťanství. Výjimečné je i datum Velikonoc, které se zvláště počítá, i to, že

I malý vesnický kostel ohromuje nádherným portálem

svátek je mobilní a nedoprovází ho žádný přírodní úkaz. Na rozdíl od 24. prosince, který souvisí se zimním slunovratem, který se slaví v mnoha jiných kulturách, kde má také náboženský význam.

JAK SE VĚŘILO VE STŘEDOVĚKU?

Řekněme, že Evropa byla už od 5. století křesťanská, takže kdo se v ní narodil, pokud nebyl třeba z židovské komunity, se narodil jako křesťan. Dneska se narodím a jsem Čech, tehdy jsem se narodil a byl jsem automaticky křesťan, nebyla žádná alternativa.

Do osmnáctého století si téměř nikdo ani neuměl představit, že by mohl být třeba ateista. O víře se ve středověku nevede diskuse. Otázka ovšem je, jak ta víra byla hluboká. Jestli děláte, co se po vás chce, chodíte do kostela, slavíte svátky, protože to tak dělají druzí, nebo jestli tomu niterně věříte.

Můžeme ale říct, že napříč celým středověkem se odehrávají konverze uvnitř křesťanství. Lidí, kteří se narodí do tradičního křesťanského prostředí, dotkne a oni mění tek křesťanství je Augustin. Ten píše o tom, co se stane s člověkem, který takto uvěří.

Dalšími jsou například sv. František z Assisi nebo sv. Bernard z Clairvaux.

CO TENKRÁT ZNAMENALO BÝT KŘESŤANEM?

V období 300–500 let po Kristu je ta otázka palčivá. Co to znamená být křesťanem? Nechat se zabít? Mučednická smrt je považována za pozitivní, ale je možné ji vyhledávat? Církevní autority říkají, že ne. Nemůžeme se nechávat zabíjet jen tak. Navíc, po roce 313 je najednou křesťanství legální, a otázka se klade znovu. Jedna z odpovědí je potom: odevzdejme se cele Bohu se vším, co máme. A dějí se věci! Např. sv. Melanie mladší, když se skutečně obrátí, rozdává všechno chudým, což destabilizuje ekonomiku celé říše, jelikož ona byla neuvěřitelně bohatá, patřilo jí skoro celé Španělsko a velký kus Itálie. Bill Gates je proti ní chudák.

Ale pak byli jiní, kteří projdou radikální proměnou myšlení, vezmou sekeru a jdou zabíjet. Otřesný případ se stal v Alexandrii v roce 415. Skupina zběsilých mladíků tam utluče místní filozofku Hypatii, naprosto hlubokou osobu, protože mají pocit, že na to mají právo. Právě kolem roku 400 je ta škála reakcí na obrácení neuvěřitelně široká.

PROČ SI MYSLÍTE, ŽE SE TO DĚLO?

Víte, obřady kolem křtu byly pro tehdejší lidi fascinující tak, že ty novokřtěnci mohly unést všemi směry. Podle jejich nátury. Pro dělají čtyřicetidenní půst, projdou několika exorcismy (v Římě jich je 7), pak jdou na místo křtu takřka nazí, tam je mažou vonnými oleji, dotýkají se jich, noří je do teplé vody, což je úžasný zážitek. Baptisteria, stavby, ve kterých se křtilo, byly nádherné prostory plné zářivých mozaik, které byly po zbytek roku nepřístupné. Biskup se vás třikrát ptá, jestli věříte, a pak vás třikrát ponoří pod vodu, ale během dalšího obřadu před vás poklekne

a umyje vám nohy. A to je jen zlomek toho všeho, co se s novokřtěncem dělo. To musel být tak intenzivní zážitek, který se jistě nedotýkal jen mysli.

VY JSTE SE STUDENTY TAKÉ PROŽILI STŘEDOVĚKÝ ZÁŽITEK?

Dá se to tak říct, my jsme se rozhodli během jednoho semestru dohnat středověkého poutníka. Což se samozřejmě nedá, ale řekli jsme si, že když zakusíme to, co on, možná něčemu porozumíme.

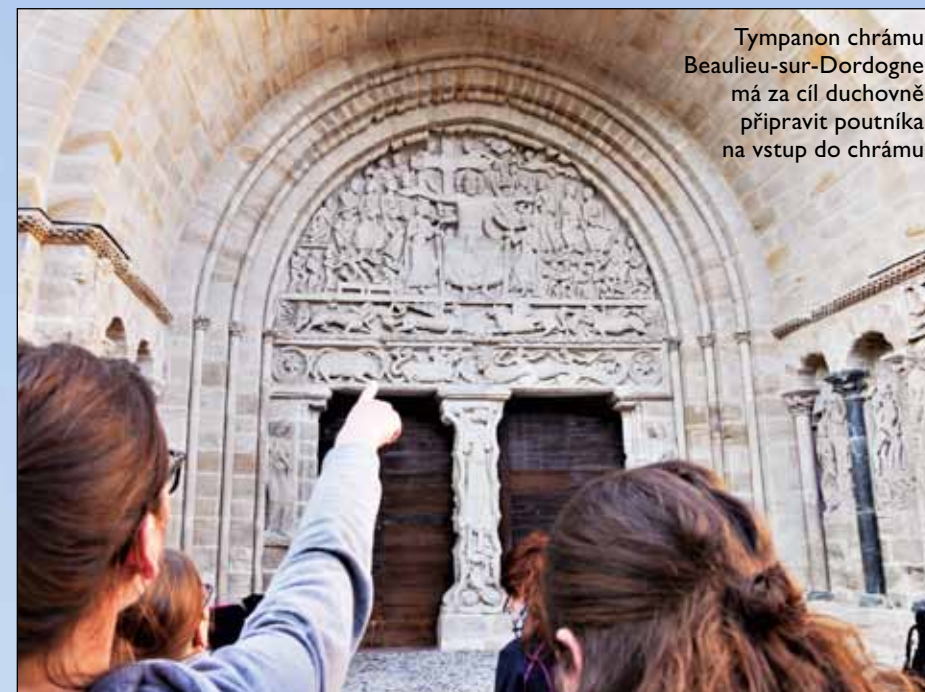
Co nás pojí s člověkem minulosti? Chůze. Rozhodli jsme se jít po středověkých poutních cestách, které měřily celkem 1 540 km. Cílem byla hora Mont-Saint-Michel. Je dokázáno, že když člověk jde dlouhé trasy, a tím myslím rozhodně víc než čtyřicet, padesát kilometrů, tak se mění. Dochází k propojení mezi myslí a tělem a člověk je bližší mystickým zážitkům. A to jsme jednoznačně všichni zažili. Jedna změna je, že máte čas vstoupit sám do sebe, jít do hloubky věci, i povídat si s druhým do hloubky. Další věc je, že vás jinak vnímají lidé kolem, což pro

MYSLÍTE, ŽE JE I JINÁ CESTA, JAK DOJÍT K TOMUHLE POZNÁNÍ? BEZ NUTNOSTI CESTOVAT TISÍC KILOMETRŮ?

Myslím, že ne. Protože zkušenost poutníka je ve všech náboženstvích výjimečná. Je to něco strašně silného, co zažijete třeba jen párkrát za život. Teď hodně lidí chodí. Poutě jsou oblíbené, například do Santiaga, takže v tom musí být nějaký prožitek, který je jinak nedostupný.

KDYŽ JSTE PO CELODENNÍM PUTOVÁNÍ DORAZILI NA MÍSTO, JAKÉ TO BYLO?

Silný zážitek zklidnění. Po 30 kilometrech jste vyřízení, ale ještě nejste úplně mrtví. A my si sedli a třeba jen půl hodiny koukali a vnímali to místo úplně jinak. Naše oči byly zvláště soustředěné. Když v takovém stavu sedíte před sochou, cítíte, že se něco mezi vámi stává, že vzniká vztah. Pak pochopíte, že někdo napsal: přišel jsem tam a světec na oltáři mě vítal. My moderní lidé k těmhle zkušenostem nemáme přístup, protože už se nenacházíme v situacích, které by nám je přinášely.

Tympanon chrámu Beaulieu-sur-Dordogne má za cíl duchovně připravit poutníka na vstup do chrámu

mě bylo velké překvapení. Já jsem tušil, že k poutníkovi se lidé chovají jinak, ale tohle mě překvapilo. My jsme putovali 64 dní a z toho jsme 42krát u někoho zcela neplánovaně přespali. Jen jednou za celou dobu se stalo, že nám nedali vodu, jinak vždy. V krámech nám dávali různé maličkosti. Ze začátku jsme si mysleli, že máme štěstí, ale pak to bylo tak časté, že jsme zjistili, že je to jakési pravidlo. Z poutníka totiž něco vyzařuje.

NENÍ PŘECE JEN NĚJAKÁ MOŽNOST MÍT DUCHOVNÍ ZÁŽITEK BEZ NUTNOSTI NĚKAM DORAZIT PO TŘICETIKILOMETROVÉ PĚŠÍ TŮŘE?

Minucius Felis říká, že k hledání Boha nepotřebujeme žádné stavby, protože ho musíme najít ve vlastním nitru. Co se týká nějakého vnímání historické stavby nebo předmětu, platí pravidlo, že čím víc člověk ví, tím víc vidí.

Za rozhovor děkuje Helena Filčíková

Foto: archiv Ivana Follettiho

Poutníci před Mont-Saint-Michel